

Att klara sig själv

En studie av hur deltagare och personal i daglig verksamhet uppfattar lärande av kunskap och förmågor för att bli autonom.

Amalia Persson

Handledare: Carola Aili och Fredrik Sandberg

Abstract

Arbetets art:	C-uppsats i pedagogik, 61-90hp.
Sidantal:	32
Titel:	Att klara sig själv - En studie av hur deltagare och personal i daglig verksamhet uppfattar lärande av kunskap och förmågor för att bli autonom.
Författare:	Amalia Persson
Handledare:	Carola Aili och Fredrik Sandberg
Datum:	2018-05-24
Sammanfattning:	<p>I denna uppsats undersöker jag om en daglig verksamhet för personer med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (npf) kan bidra till deltagarnas autonomi. Att visa sig vara självgående underlättar situationen att anpassa sig till samhället. Syftet är att bidra med kunskaper om hur autonomi kan förstås och stödjas. På en daglig verksamhet är det individens egna behov och egenskaper som ska vara vägledande samtidigt som de personer med en npf ständigt befinner sig i en lärandeprocess. Jag valde att använda mig av kvalitativa intervjuer för att undersöka området och här har jag tagit hänsyn till hur deltagare och personal talar om autonomitet och självgående då personalen behöver stötta deltagarna och deltagarna behöver sätt att formulera sig på inom verksamheten. Studien är av fenomenografisk karaktär där jag genom att undersöka deltagarnas och personalens uppfattningar om vad autonomi är kan få ett underlag för att förstå utmaningarna i verksamheten och vad personalen har att hantera angående kunskap, förmågor och kompetenser som behövs för att utveckla autonomi. Personal och deltagare framför både likheter och skillnader i hur begreppet autonom upplevs och då främst likheter som har sin grund i deras gemensamma plattform. Konsekvenserna för fortsatt forskning som berör personer med en npf är att denna målgrupp p.g.a. sin diagnos har kommunikationssvårigheter och håller sig kortfattade. Detta är något som behövs tas med i beräkning vid eventuell fortsatt forskning.</p>
Nyckelord:	Autonomi, funktionsnedsättning, lärande, daglig verksamhet, LSS.

Innehåll

Förord.....	2
1. Inledning.....	3
1.1 Syfte och frågeställningar.....	3
1.2 Uppsatsens relevans inom det pedagogiska fältet.....	4
1.3 Lärande.....	4
1.4 Bakgrund. Styrning av daglig verksamhet.....	6
1.4.1 Trestegsmodell.....	7
1.4.2 LSS-lagstiftning.....	8
1.4.3 Mål och syfte med LSS.....	9
1.4.4 Individuell plan enligt LSS.....	9
1.4.5 Demokrati och autonomi-Styrning på internationell nivå....	9
1.5 Kunskapsläget. Vad är autism och vilka konsekvenser får det?.....	10
1.5.1 Habiliteringens kunskapsöversikt.....	10
1.5.2 Tidigare forskning.....	11
2. Metod.....	13
2.1 Metodologiska och etiska överväganden.....	13
2.2 Genomförandet av intervjuerna.....	15
2.3 Validitet och reliabilitet.....	16
3. Analys och resultatredovisning.....	17
3.1 Personalens svar om möjligheten att vara autonom.....	18
3.2 Deltagarnas svar om möjligheten att vara autonom.....	20
3.3 Jämförelse av variationerna av förståelse av autonomi/självgående.....	23
3.4 Hur resultaten svarar på forskningsfrågorna.....	24
4. Diskussion och förslag till fortsatt forskning.....	25
Referenser.....	27

Bilaga 1.....	31
Bilaga 2.....	32

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till alla som gjort det möjligt för mig att genomföra denna uppsats samt tacka mina handledare Carola Aili och Fredrik Sandberg för råd och stöd genom hela skrivprocessen och alla deltagare och personal på ”Centrum för funktionsnedsatta” som ställde upp på min intervju och gav information om verksamheten.

1. Inledning

Denna uppsats handlar om hur deltagare med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och personal uppfattar en daglig verksamhets arbete med autonomi. Överallt i samhället arbetar olika dagliga verksamheter och förbund med personer som har autism i att lära och skapa bättre villkor för dessa. Jag har en vän som jag känt några år som har autism och genom hen har jag blivit nyfiken på vilka möjligheter man har i att få stöd att bli autonom som person med autismdiagnos. Det är min vän som är min inspirationskälla till denna uppsats i mitt sökande efter kunskap inom autismområdet. Hen går på en daglig verksamhet och utifrån hen har jag förstått att det är viktigt att lära sig att bli autonom för att kunna anpassa sig till samhället.

Autismspektrumet är brett och personer med samma diagnos kan vara olika, fast i mötet med personer med en funktionsnedsättning är det individens egna behov och egenskaper som ska vara vägledande. Genom kontakt med personal och deltagare på en daglig verksamhet har jag kommit fram till och funnit sätt av likheter och skillnader i sättet att beskriva lärande av autonomi. Med denna uppsats vill jag ge andra en inblick i hur det är att leva med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning i en ständig lärande process. Det är meningen att uppsatsen ska bidra till hur lärande av stöd och utveckling av autonomi kan förstås av personer med autism på en daglig verksamhet samt hur man ser på lärande inom den egna verksamheten.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att bidra med kunskaper om hur utveckling av autonomi kan förstås och stödjas. Det sker genom att jag undersöker hur personal och deltagare talar om stödjandet av autonomi i en daglig verksamhet med inriktning mot personer med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. De frågor som ställs är;

- 1.Hur pratar deltagaren om stödet för att bli mer autonom och självgående?
- 2.Hur pratar personalen om stöd till deltagarna för att de ska bli mer autonoma och självgående?
- 3.Hur är personalens och deltagarnas tal om autonomi lika eller olika?
- 4.På vilka sätt tycks sätten att tala om att vara självgående bidra till att förutsättningarna för autonomi stärks?

I min genomgång av tidigare forskning och teori samt lagstiftning kommer olika sätt att förstå autonomi att framskynta. Hur jag själv hanterar begreppet autonomi och ordet självgående kommer jag att presentera i metodavsnittet.

1.2 Uppsatsens relevans inom det pedagogiska fältet

Den dagliga verksamheten är en mångdisciplinär och pedagogisk verksamhet som är styrd av lagstiftningar och regler. Studien för mitt uppsatsarbete tar sitt avstamp i den pedagogiska inriktningen som inte är kopplad till skola och utveckling och jag gör detta förtydligande då en del läsare kan tro att daglig verksamhet är en form av skola som styrs av skollagen och läroplaner. Daglig verksamhet är en tillrättalagd verksamhet på så sätt att personalen tillrättalägger vissa aktiviteter och stödjer aktiviteter. Men det finns ett visst utrymme för deltagarna att själva forma aktiviteterna på verksamheten då varje schema är individuellt anpassat efter deltagarens intresse och den dagliga verksamheten har ett uppdrag inom kommunen och ska tillgodose ett behov, vilket är att skapa en meningsfull sysselsättning. En daglig verksamhet är en kompensatorisk insats så till vida att de personer som har en funktionsnedsättning inte klarar av ett vanligt jobb och istället kan ha den dagliga verksamheten som sysselsättning (www.vaggeryd.se). Pedagogisk forskning är ett mål för området lärande och intresserar sig för lärande i alla typer av sammanhang. Skillnaden mellan en daglig verksamhet och en skola är bl.a. att den dagliga verksamheten är frivillig och inte har något betygssystem. En skola har skolplikt och förutom betygssystem utför en daglig verksamhet inga prov men har däremot övningar.

För att kunna placera in min studie i ett adekvat sammanhang presenterar jag först området lärande och därefter bakgrund av den dagliga verksamheten och socialtjänstlagen. Efter det följer en presentation av något som kallas för "trestegsmodellen" som den dagliga verksamheten arbetar med som ett pedagogiskt redskap. Jag presenterar sedan LSS-lagstiftningen, mål och syfte med LSS, individuell plan med LSS, demokrati, medborgerliga och politiska rättigheter och grundläggande fri-och rättigheter. Sedan skriver jag lite om kunskapsläget om autism, autonomi och tidigare forskning. Slutligen görs en analys och diskussion.

1.3 Lärande

Vi har en möjlighet att lära oss nästan hela tiden, men det gör vi inte alltid. Mycket i vår vardag sker på rutin och ibland värjer vi oss mot insikter som är jobbiga eller problematiska. En daglig verksamhet ska möjliggöra en meningsfull mötesplats och tillfällen för lärande och

utveckling. Ofta handlar detta om förmågor som många människor förvärvar utan att tänka på det som ett lärande. För människor med olika neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (npf) så är det inte alltid möjligt att lära sig i förbigående, att skapa en rutin kan ta mycket längre tid. Npf används i myndighetstexter och det finns en debatt i användandet av begreppet som utgör en problematik där jag inte tar ställning i frågan.

Här kommer en kort sammanfattning om vilken position jag har intagit då det gäller lärande av autonomi;

Lärande kan betraktas som en aktiv mental process för att skaffa sig, komma ihåg och använda kunskap (Bjerg, 2000). Det är ofta grunden för förmågan till abstrakt tänkande. När det gäller autonomi i vardagen kan det handla om allt ifrån att komma ihåg var man har sin frisörs telefonnummer till att komma ihåg att ta med sig sin lunchbox. Det kan handla om att ha kunskaper om vikten av varierad kost och veta hur man gör för att den ska bli varierad, t.ex. följa olika recept. Inom kognitiv lärteori talar man exempelvis om kognitiva kartor och kognitiva scheman, mentala representationer (Granberg, 2004, s.81). Dessa begrepp försöker fånga hur kunskap struktureras för att bli användbar. Denna struktureringsprocess kan vara annorlunda eller ta mycket längre tid för en person inom autismspektrat (Sjölund et.al, 2017). När fenomenografien utvecklades ville man se inlärning som utveckling (Marton et. al, 1977, s. 140 ff.). Utveckling handlade för dem om att individen själv förändras, att individen tänker annorlunda.

Konceptuellt lärande är en del av det kognitiva lärandet (Bjerg, 2000). Att förstå vad ett begrepp är eller ord som betecknar känslor, sociala relationer och annat abstrakt kan vara svårare för personer med autismspektrum diagnos. Samtidigt är det viktigt att kunna härbärgera och hantera känslor för att kunna ta ansvar själv och fungera i sin tillvaro. Själva begreppen autonomi och självgående är exempel på sådana abstrakta begrepp som både säger något om den egna förmågan, men också kräver att man förstår vad det är i relation till andra.

Lärande uppfattar vi till vardags ofta som något positivt, men man kan också lära sig saker som kan vara negativa, till exempel kring just autonomi. Om man ofta misslyckas med telefonsamtal så lär man sig kanske att det är bäst att sluta ringa. Om man blir av med sina jobb, så lär man sig kanske att man är värdelös på arbetsmarknaden. Sett från den enskilde individen betyder detta med forskaren och professorn Illeris ord att: ”Lärande kan framstå som något positivt eller negativt, men det har för den enskilde alltid ett eller annat syfte som handlar om att klara tillvaron med dess utmaningar” (Illeris, Knud, 2007, s. 12). Holmqvist säger exempelvis om lärande: ”Ett lärande syftar till att utveckla nya insikter, förmågor och kompetenser” (Holmqvist, 2004, s. 101). Men mycket lärande som sker i vardagen har inte ett syfte. Det sker i förbigående. Å andra sidan, som jag kommer att visa nedan, så har den dagliga verksamheten i uppdrag att just vara en verksamhet där deltagarna ska utveckla förmågor och kompetenser som ökar deras oberoende och autonomi.

Utveckling och lärande sker i princip när som helst i något avseende eller så gör det inte det och den enskilda personen med autism och dennes lärande beror på såväl personens egna förutsättningar, funktionshindrets omfattning samt omgivningens förmåga till förståelse,

anpassning och att skapa situationer för lärande. Lärande kan ske i alla sammanhang och det är viktigt att även strukturerade och planerade insatser sker i så hög utsträckning som möjligt. Detta är en allmän synpunkt för lärande då detta är en specifik grupp, se vidare för personer med autism och dess utmaningar i del 1.5.

1.4 Bakgrund-Styrning av daglig verksamhet

I detta avsnitt presenterar jag den verksamhet jag studerat och hur verksamhetens lokala regler och policy ser ut. Därefter går jag igenom de viktigaste delarna av den lagstiftning som tänks styra verksamheten. Jag avslutar med att redogöra för några delar av de internationellt antagna resonemangen kring sådant som exempelvis frihet och autonomi eftersom svensk offentlig verksamhet också uttalat strävar efter att vara i harmoni med exempelvis Förenta Nationernas deklaration om mänskliga rättigheter.

Jag har valt att kalla den dagliga verksamheten för ”Centrum för funktionsnedsatta”, anledningen till att jag valt detta namn diskuteras i del 2.2. I uppsatsen förekommer en del begrepp som till viss del är fackspråk. För att underlätta för läsaren har jag valt att förklara dessa begrepp löpande i texten. Jag erhöll ett dokument av verksamheten som beskriver ”Centrum för funktionsnedsatta” som jag kommer redogöra för nedan.

”Centrum för funktionsnedsatta” är en daglig verksamhet i Nordvästra Skåne som vänder sig till personer med högfungerande autism. Verksamheten ska enligt dokumentet erbjuda motivering, handledning, samvaro och arbetsträning. Personalen ska arbeta för att personer med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning ska få en meningsfull sysselsättning. Exempel på sådan sysselsättning är till exempel praktik på olika företag och olika studieförberedande aktiviteter. Den dagliga verksamhetens uppdrag beskrivs i termer av att ”möta och stötta deltagaren i sin önskan att komma ut i yrkeslivet”. Detta ska göras efter deltagarens egna intressen och förmågor och aktiviteterna och arbetsuppgifterna ska anpassas efter deltagarens behov och önskemål. Målet är att bidra till jämlika levnadsvillkor mellan deltagarna och personer utan funktionsnedsättning.

I den nationella handlingsplanen för handikappolitiken nämns arbetsmarknadspolitiken som ett viktigt område när det gäller att överbrygga klyftor, vilket är ett av de övergripande målen med verksamheten (www.regeringen.se). På verksamheten är sammanlagt 35 deltagare sysselsatta. Dock närvarar inte alla samtidigt, utan närvaron kan variera från deltid till heltid. Till detta tillkommer sex personal, varav fem arbetar heltid och en personal på halvtid. Att vistas på ”Centrum för funktionsnedsatta” ska både vara utvecklande och meningsfullt. Personalen ska arbeta motiverande utifrån en tydlig och individuellt anpassad pedagogik och aktiviteter ska utföras både enskilt och i grupp. Exempel på gruppaktiviteter som nämns är samtalsgrupper och sociala forum, friskvård och möjligheter att utvecklas kreativt i bild, form och musik. Tillsammans ska deltagare och personal upprätta en genomförandeplan som ligger

till grund för vilka aktiviteter och vilket stöd deltagaren behöver av handledarna. Genomförandeplan är en del av ”social dokumentation” vilket avser ”sådan dokumentation som omfattas av bestämmelserna i socialtjänstlagen (SoL) och lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade (LSS) (Carlsson & Nilsson, 2008, s. 6). Syftet med en genomförandeplan är enligt Socialstyrelsen att ”skapa en tydlig struktur för det praktiska genomförandet och uppföljning av beslutad insats” (Carlsson & Nilsson, s. 40).

”Centrum för funktionsnedsatta” ska samarbeta med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Vuxenhabiliteringen, eventuell boendepersonal eller övriga berörda för att deltagarna ska få en så bra tillvaro som möjligt.

1.4.1 Trestegsmodell

På ”Centrum för funktionsnedsatta” ska handledarna arbeta efter en trestegsmodell. Modellens tanke är att anpassa sig efter deltagarnas förutsättningar. Målet med de tre stegen (vilket beskrivs nedan) förändras och utvärderas efter deltagarnas utveckling. Målen och delmålen ska sedan omsättas i deltagarnas genomförandeplaner.

Det första steget i trestegsmodellen bygger på att deltagaren ska vara inne på verksamheten och arbeta för att öka sina kunskaper i att kompensera för och hantera sin funktionsnedsättning. Fyra mål ska genomsyra verksamheten i detta steg; samhällsträning, social träning, struktur och förståelse för sin egen diagnos. Dessa viktiga delar understryker t.ex. Riksförbundet Attention när de nämner tre kriterier för hur omgivningen bör bemöta personer med autism och det är just med ”kunskap, anpassning och respekt”. Efter sex månader eller vid behov görs en ny bedömning i samband med att uppdateringen av målen i genomförandeplanerna ska göras. Utifrån denna samt deltagarens egna önskemål och kontaktpersonalens vägledning, ska en bedömning göras av vilka behov deltagaren behöver arbeta vidare med eller om deltagaren kan gå vidare i trappstegen på trestegsmodellen.

I det andra steget av trestegsmodellen ska fokus ligga på att öka kunskaperna i att arbeta mer självständigt, utöka arbetstiden, ta egna samhällskontakter, arbeta med mentorskap och testa olika praktikplatser. Syftet är att förbereda och öva deltagaren på olika arbetssituationer. Verksamheten samverkar med den enskilde och är behjälplig med att utröna vilket yrkesområde som kan passa och hur man ska hantera olika situationer i yrkeslivet. Detta steg syftar även till att deltagarna ska kunna börja ta kontakter med olika myndigheter för att öka sin självbestämmanderätt och delaktighet i samhället. I det andra steget ska man även gå igenom vilka redskap deltagaren behöver utifrån sin funktionsnedsättning för att kunna utföra arbetsuppgifter självständigt. Här ska det ges möjlighet att övervinna tidigare svårigheter genom pedagogiska lösningar och handledaren ska ge flera olika redskap till deltagaren för att prova och hitta olika lösningar för individen. Bland rent praktiska hjälpmedel finns idag t.ex. appar, som kan ge extra stöd i vardagen och som är gratis för privatpersoner eller s.k. mat-och

sovklockor som är behjälpliga för personer som har svårt att sköta sin mat – och sovtid (www.habilitering.se). Ett annat sätt att öva självständigt arbete på är att vara mentor i en aktivitet för nya deltagare. Målen ska anpassas under årets gång utifrån de riktlinjer som finns för genomförandeplaner.

Fram till det sista steget ska deltagarna ha god förståelse för sina behov och ha handlingsplaner för att kunna hantera ett arbete. Det övergripande syftet är att deltagarna ska ges en bra och trygg överlämning till andra myndigheter som t.ex. Arbetsförmedlingen, och Försäkringskassan (www.autism.se/lss). Sammantaget bygger trestegsmodellen på vad Socialstyrelsen slår fast:

”Den dagliga verksamheten bör kunna innehålla såväl aktiviteter med habiliterande inriktning som mer produktionsinriktade uppgifter. Insatsen ska anpassas efter individuella behov, förutsättningar och intressen” (www.socialstyrelsen.se).

1.4.2 LSS-lagstiftning

Det är inte alla som känner till sina demokratiska rättigheter vilket kan minska personens inflytande och kontroll. Självständighet kräver att man förstår sin omgivning eller vet hur man tar reda på saker. LSS-lagen ligger till grund bl.a. för de personer som har autism och genom lagen har man rätt till en daglig verksamhet. LSS står för lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade och är en rättighetslag som ska garantera stöd och service åt personer med funktionsnedsättningar för att eliminera svårigheter i vardagen. Det innebär att personer som bedöms ha behov av rättighetslagen ges rätt att kräva av huvudmannen att få stödåtgärder. När stödet av andra lagar är otillräckligt ska LSS-lagen säkerställa rätten till insatser (www.autism.se/lss).

De inledande bestämmelserna innehåller lagen om insatser för särskilt stöd och särskild service åt personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd, dvs. de personer som tillhör personkrets 1 i LSS (kriterier för personkrets 1 enligt 1 § LSS, Lag (1993:387)) om stöd och service till vissa funktionshindrade). Det är belagt att en person ska ha autism, autismliknande tillstånd eller utvecklingsstörning och för detta krävs en utredning av en specialistläkare eller legitimerad psykolog (www.riksdagen.se). Begreppet utvecklingsstörning syftar på en intellektuell funktionsnedsättning. Det innebär att individens utvecklingsperiod hänger samman med en inträffad skada som är så omfattande att individen genom insatser behöver hjälp i sin livsföring och utvecklingsstörningen ska ha funnits före 16 års ålder för att individen ska tillhöra personkrets 1.

I vissa fall är personer med autism mer än normalbegåvade eller normalbegåvade och en intellektuell funktionsnedsättning kan vara förenad med autism men det är inte en nödvändig

förutsättning (www.bastad.se). Övriga grupper tillhörande personkrets 2 och 3 har jag valt att inte gå in på, eftersom dessa faller utanför ramen för uppsatsens frågeställning och ämne.

1.4.3 Mål och syfte med LSS

Trots funktionshindret ska en person med autism ha möjlighet att leva som andra, det är LSS övergripande mål och syftet är att åstadkomma jämlika levnadsvillkor och full delaktighet i samhället. Det finns många intresseföreningar för personer med autismspektrumstörning och deras anhöriga och ett exempel på det är "Autism-och Aspergersförbundet". Detta förbund sammanfattar lagstiftningen på följande sätt; "Enligt LSS ska även all verksamhet grundas på respekt av individens integritet och självbestämmande där individen för sitt stöd ska ha största möjliga inflytande och medbestämmande" (www.autism.se/lss).

1.4.4 Individuell plan enligt LSS

Individen kan begära en individuell plan som kan upprättas med planerade insatser som kan beviljas enligt LSS och då upprättar den berörde en plan utifrån individens egna önskemål och krav. En individuell plan har syftet att klargöra vilka behov av insatser individen har för att underlätta samordningen mellan de myndigheter och andra berörda som individen får stöd av. Tanken med den individuella planen är att den enskilde ska veta exakt vem som ansvarar för vad beträffande de olika insatserna. Minst en gång om året ska planen fortlöpande omprövas (www.autism.se/lss).

1.4.5 Demokrati och autonomi- Styrning på internationell nivå

Demokrati handlar om alla människors lika värde och rättigheter och om möjligheten till medbestämmande. Rättigheterna finns angivna i svenska grundlagen där det står att all offentlig makt utgår från folket och att riksdagen är folkets främsta företrädare (www.riksdagen.se). Alla demokratier bygger på folkstyre och respekt för medborgarnas mänskliga rättigheter (ibid). FN skapade 1948 deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna och svenska medborgares fri- och rättigheter skyddas idag på flera nivåer; genom grundlagarna, EU-stadgan och Europakonventionen (ibid).

För en person med en funktionsnedsättning kan det vara svårare att visa sig vara autonom och därmed blir den demokratiska rätten svårare att hävda och använda sig av.

Den grupp av mänskliga rättigheter som kallas medborgerliga och politiska rättigheter innefattar ett skydd mot ingrepp av olika slag från statsmakternas sida samt skydd mot maktmissbruk eller godtycke vid myndighetsutövning (www.regeringen.se).

Alla svenska medborgare ska ha samma grundläggande fri-och rättigheter, oavsett ålder, kön eller härstamning. Skyddet för fri - och rättigheterna finns framförallt i regeringsformen, där det bland annat slås fast att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet (ibid).

Då en person p.g.a. sin funktionsnedsättning i vissa fall saknar förmågan att använda sig av sina exekutiva förmågor finns det risk att individen kan bli myndighetsutövad. Det är därför jag tar upp ”demokrati och autonomi” och medborgerliga och politiska rättigheter och grundläggande fri -och rättigheter här i detta avsnitt.

1.5 Kunskapsläget: Vad är autism och vilka konsekvenser får det?

En neuropsykiatrisk funktionsnedsättning innebär att hjärnan hos en person inom vissa områden fungerar annorlunda jämfört med hur det är för de flesta andra. Detta är medfött och kommer således att bestå under en persons hela liv, även om övning och livserfarenhet kan bidra till att problematiken minskar. Att en persons hjärna fungerar annorlunda innebär inte nödvändigtvis något negativt, men ofta ställer det till problem i livet i sådan grad att det är meningsfullt att tala om en nedsättning i hjärnans funktioner (www.lul.se).

1.5.1 Habiliteringens kunskapsöversikt

Ett autismliknande tillstånd innefattar bl.a. ett annat sätt att uppleva, tolka och tänka och handlar t.ex. om hur man uppfattar socialt samspel, generaliserar kunskap och bearbetar sinnesintryck. Autism kan ta sig uttryck på många olika sätt beroende på individens erfarenheter, personlighet och det sammanhang personen befinner sig i. Autism är ett spektrum och de individuella skillnaderna är stora. Ofta behöver man ta hänsyn till att individen också kan ha en intellektuell funktionsvariation, ADHD, epilepsi eller något annat. Hur personer med autismspektrumdiagnos uppfattar och hanterar omvärlden har i regel gemensamma drag även om den personliga variationen är lika stor som variationerna mellan vilka som helst. Från en kunskapsöversikt på www.habilitering.se, har jag hämtat följande beskrivningar som är viktiga för min studie:

- Den som har autism har en begränsad social förmåga till socialt samspel och det kan vara svårt att umgås med andra och att klara av vanliga sociala relationer. Det kan också vara svårt att förstå att andra har känslor och tankar som kan skilja sig åt från deras egna.
- Begränsade beteenden, vanor och rutiner. Det kan, ibland, också handla om att ha ett speciellt intresse som man ägnar extremt mycket tid åt.
- Theory of mind (mentalisering). Forskare har visat att personer med autism kan ha svårt att föreställa sig andras tankar. Att ha en theory of mind (ToM) betyder att man har förmågan att förstå skillnaden mellan sitt eget och andra människors sätt att tänka, känna och handla samt att förstå skillnaden att tänka och att tänka över hur man tänker och känner.
- Exekutiva funktioner kan vara mycket goda inom områden man är mycket intresserad av men mycket mindre på andra områden. Exekutiva förmågor är den mentala förmåga vi använder, utan att tänka på det, för att få saker uträttade, komma igång, organisera, planera. Enkla rutiner som att göra frukost eller duscha kan därför vara en utmaning som kräver väldigt mycket tankeenergi, ibland så mycket att man måste vila sig. – Det kan ta lång tid att kunna göra saker på rutin och när man väl kan det är det extremt mentalt krävande att ändra på något.
- Central koherens handlar om hur människor sorterar information från omvärlden, t.ex. att kunna se helhet och detaljer samtidigt. Vissa studier visar att personer med autism har svårt att se sekvenser av ordning i en helhet och hur de är relaterade till varandra, utan uppfattar ofta bara delarna var för sig och inte som en del av något.

1.5.2 Tidigare forskning

För att ha en bakgrund till de utmaningar daglig verksamhet, personalen och deltagarna har att hantera, sammanfattar jag det som tenderar att bli svårt för deltagarna i olika typer av situationer och hur forskningen idag förklarar detta.

Autism beskrivs som en livslång komplex funktionsnedsättning som gör att individerna bearbetar information annorlunda. För barn leder detta till ett underskott i förmågan till att kommunicera, förstå språk, leka, utveckla sociala färdigheter och relatera till andra. Det kan vara svårt för barn att använda ord kreativt, använda föreställningsförmåga och att tänka abstrakt (Rao & Gagie, 2006).

Teorin om att personer med autism har brister i de exekutiva funktionerna lades fram på 1970-talet då forskarna trodde att symptomen hos personer med autism kunde bero på skador i främre delen av hjärnan (frontalloben). Om alla personer med autism har en annorlunda

fungerande frontallob, kan det vara förklaringen till att de har så många problem (www.habilitering.se).

Idag har forskarna dock med ny teknik börjat få en allt klarare bild av de olika npf-diagnoserna och resultaten pekar på att det snarast är fråga om syndrom som kan befinna sig på olika platser mätt med olika skalor och att den individuella variationen är stor och att bilden av typiska symptom måste ersättas med mer specifika beskrivningar. Forskningen har skett med hjälp av fMRI (functional magnetic resonance imaging). Det har bl.a. visat att människor med autism har mindre aktivitet i frontalloben och i områden för visuell spatial förmåga. Det leder till att de exekutiva funktionerna försämras. Forskarna talar om: "the first direct neural evidence of reduced global-to-local interference in autism" (Liu, Cherkassky, Minshew & Just, 2011).

I frontalloben finns funktionerna som styr övriga delar av hjärnan. Ibland beskrivs delen som en dirigent. Det kan leda till att man till exempel får svårt att duscha därför att dirigenten saknas som talar om i vilken ordning saker ska göras, vilken flaska som ska användas till vilken kroppsdel och för individen tar det därför väldigt mycket energi att "tänka ut hur denne ska göra" och detta tänk måste göras om varje gång. Med en "dirigent" som inte fungerar blir det svårt att automatisera sina färdigheter. Alla vardagssysslor blir därför väldigt energikrävande. Den minskade aktiviteten i frontalloben kan bero på att det finns för få kopplingar till resten av hjärnan. "The underconnectivity theory of autism attributes the disorder to lower anatomical and functional systems connectivity between frontal and more posterior cortical processing" (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3341852/>). På detta ges två exempel på förändringar 1) kommunikationsfrekvensen mellan frontalloben och parietallobens områden var avtagande och 2) de bakre delarna av hjärnan var utrustade med fler exekutiva förmågor som är viktiga för att kunna agera på egen hand och utveckla förmågan till autonomi (ibid).

När en person med detta sätt att fungera väl lärt sig en rutin vill de helst inte släppa den, samtidigt kan de ha svårt att flytta över rutinen från ett sammanhang till ett annat. En förmåga som forskarna kallar social koherens. Kanske lär sig en autistisk person hur man handlar i närbutik, men det kan vara väldigt svårt, kanske omöjligt att förstå hur man ska göra i en annan butik. Det handlar om en svårighet att föra över från en kontext till en annan, vilket kräver abstraktionsförmåga och när rutinen är inlärd som en rad enskilda detaljer, istället för en eller några få helheter, så blir överföring från ett sammanhang till ett annat väldigt svårt. Vilket kan göra personer beroende av andra för att klara sig i nya sammanhang eller att nya sammanhang måste presenteras och de måste förberedas på vad som ska ske och vad de själva förväntas göra.

Förmågan till verklig autonomi kan brista då en person med autism kan vara beroende av ständigt stöd i sin vardag som orsakar begränsat oberoende och bestående beteende bekymmer. "It is possible that some of our young people in group homes were close to the `very poor` outcome which was defined as no friends, no autonomy and needing high level care" (Eaves & Ho, 2006).

2. Metod

2.1 Metodologiska och etiska överväganden

Eftersom jag är intresserad av hur personal och deltagare talar om den dagliga verksamhetens arbete med autonomi och deras upplevelser av vad som skapar ökad autonomi så bedömde jag att intervjuer var en passande metod. Risken finns att personalen kan de "rätta" formuleringarna och pratar likt det de läst om i dokumenten, utan att det kanske alltid stämmer överens med den praktiska verksamhet som pågår dagligen. Men hur man pratar om en viktig del av verksamheten när man är personal eller deltagare är också viktigt att studera eftersom konceptualiseringen och förståelsen ändå är en av förutsättningarna för att stötta deltagarna och för deltagarna att kunna formulera sig på området i samtal med personalen.

Genom att använda mig av en kvalitativ ansats så kan jag belysa hur intervjupersonerna talar, vilket förhoppningsvis till delar motsvarar vad de tycker och tänker, även om det de faktiskt gör i olika situationer kanske inte följer detta. Det viktiga är att de får förklara och berätta om sina upplevelser kring ämnet. Som intervjuare kan jag också fråga om jag undrar över något och intervjupersonerna lyfter i sina svar fram det som de tänker på och upplever som viktigt att ta upp. Fördelen med intervjuer är att man kan ställa följdfrågor vilket gör att svaren både kan utvecklas och fördjupas. Detta innebär inte att jag inte har någon förförståelse för begreppet, men att jag försökt klargöra vilka olika förståelser som finns eftersom det blir en bakgrund till deltagarnas och personalens sätt att förstå. Det gör det möjligt att se om här finns exempelvis mer unika sätt att tänka, agera och förstå som utvecklats i denna verksamhet.

Som jag visat tidigare är styrningen av daglig verksamhet omfattande och representerar också till delar sätt att se på autonomi och självständighet. Ordet autonomi lexikala betydelse förklaras enligt Svenska akademiens ordlista med synonymer som självständig, självbestämmande och självstyrande och verksamheten är styrd av hur LSS-lagen och SoL beskriver den kommunala verksamheten och att den ska grundas på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet (SFS 2001:453, § 1 SoL). Å ena sidan ska deltagarna styra utifrån sin självbestämmanderätt, som kan ses som uttryck för autonomi. Å andra sidan kan det vara just detta deltagarna har svårt att göra. Det är utifrån dessa perspektiv som jag gör en kvalitativ undersökning av hur en daglig verksamhet kan utgöra ett lärande av att vara autonom. Jag arbetar inte med en egen absolut definition av begreppet autonom i arbetet utan undersöker hur personal och deltagare förstår autonomi och hur det går till när människor utvecklar autonomi. Förståelsen för autonomi finns i olika kontexter.

Jag har valt att "tänka fenomenografiskt" och fokuserar på hur informanterna uppfattar fenomenet att vara självgående i olika sammanhang. Genom att beskriva variationen i dessa uppfattningar vill jag få ett underlag för att förstå utmaningarna verksamheten och dess

deltagare har att hantera för att avsett lärande av de kunskaper, förmågor och kompetenser som behövs för att utveckla autonomi. Jämför med professor Staffan Larsson som skriver:

”Vi vill beskriva hur fenomenen i omvärlden uppfattas av människor, detta innebär att vi är ute efter *innebörder* istället för förklaringar, samband, eller frekvenser. Detta innebär också att vi har valt att beskriva hur något *framstår* för dessa människor och inte hur något egentligen är (Larsson, 2011, s.13).

Min avsikt är att finna kvalitativt skilda kategorier vari uppfattningarna kan beskrivas. I den meningen är detta en fenomenografisk studie. Med min analys strävar jag efter att gestalta de olika svaren så bra som möjligt så att jag kan beskriva olika typer av resonemang och på så sätt få fram olika kategorier. Larsson skriver ”Man ska således söka efter så stora skillnader som möjligt i vissa faser för att dels finna det som är gemensamt för stora områden, dels snabbt finna viktiga skillnader d.v.s. finna de olika kategorierna (Larsson, s.32).

Jag har tagit hänsyn till att personer med en funktionsnedsättning tillhör en speciell grupp av individer som kräver en helt annan typ av pedagogiskt stöd och att svaren på intervjuerna skulle bli korta och så blev det. Många personer med autism bär också på rädslor och ångest vilket kan göra det svårt för dem att delta i samhället (www.habilitering.se). En annan sak som jag också tog hänsyn till var användandet av ordet ”autonomi” som jag använde i intervjuerna med personalen och som jag ersatte till ”självgående” då jag intervjuade deltagarna.

Det grundläggande individskyddskravet säger; ”Individer får inte (...) utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning” (Vetenskapsrådet, Forskningsetiska principer, s. 5) och det kan konkretiseras i fyra allmänna huvudkrav på forskningen. Dessa krav kallas informations- samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet. Jag ska redovisa några av dessa nedan. Jag vill dock först påpeka att det inte är självklart att en (vuxen) person med autism förstår vad medverkan i en studie kan innebära. Min bedömning är att studien inte innehåller något känsligt eller integritetskränkande. De som deltar befinner sig alla inom det som för kallades ”högfungerande autism”. Som studentuppsats kommer denna text inte heller få någon större spridning.

Jag har använt mig av informationskravet, regel 1, i Vetenskapsrådets Forskningsetiska principer, s. 7 som innebär att; ”Forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. De skall därvid upplysas om att deltagandet är frivilligt och om att de har rätt att avbryta sin medverkan. Informationen skall omfatta alla de inslag i den aktuella undersökningen som rimligen kan tänkas påverka deras villighet att delta”. Jag har även använt mig av ”samtyckeskravet”, regel 2, som innebär att alla deltagare var över 18 år vilket innebär att de själva kunde bestämma om de ville delta i undersökningen eller inte, ingen av de som ställde upp på intervjuerna hade förmyndare. Jag tog även hänsyn till regel 3; ”De som medverkar i en undersökning skall ha rätt att självständigt bestämma om, hur länge och på vilka villkor de skall delta. De skall kunna avbryta sin medverkan utan att detta medför negativa följder för dem” (Vetenskapsrådet, s. 10). Vidare har jag tagit hänsyn till

”konfidentialitetskravet”, regel 6, då jag efter transkriberingen raderade intervjuinspelningarna från min mobil och valde att använda fiktiva namn för deltagarna och personalen då det skulle vara så svårt som möjligt att identifiera dem på verksamheten. Samtliga deltagare godkände att jag intervjuade dem ordagrant och att det var okey att det fanns risk ifall någon skulle känna igen ifall det fanns någon eller något som man kunde spåra eller härleda till en viss person. ”Alla uppgifter om identifierbara personer skall antecknas, lagras och avrapporteras på ett sådant sätt att enskilda människor ej kan identifieras av utomstående. I synnerhet gäller detta uppgifter som kan uppfattas vara etiskt känsliga. Detta innebär att det skall vara praktiskt omöjligt för utomstående att komma åt uppgifterna” (Vetenskapsrådet, s. 12). Etiknämnderna och god vetenskaplig sed ställer krav på forskare att göra etikprövning på studier som fokuserar bland annat på privata förhållanden som exempelvis diagnoser. Mitt syfte handlar dock inte om någon intervention och dessutom är man som student på grundnivå inte bunden till att göra formella prövningar.

Jag har även följt Vetenskapsrådets krav på rekommendation om att låta de medverkande få veta hur deras uppgifter använts och vilka slutsatser jag kommer fram till i min uppsats och empiriska studie. Detta berättade jag för deltagarna och personalen i samband med intervjuerna.

2.2 Genomförandet av intervjuerna

Dialogen mellan intervjuaren och informanten – den intervjuade – utvecklas i hög grad beroende på de svar som ges (Fejes & Thornberg, s. 166). Tekniken för att fördjupa och utvidga ett samtal kallas *probing* (ibid). Detta innebär att intervjuaren kan ställa följdfrågor av typen ”Hur menar du då?” eller ”Kan du utveckla ditt svar lite mer?” (ibid). Även icke-verbal *probing* kan många gånger vara ett sätt att få informanten att utveckla sitt svar. Då nickar intervjuaren bara för att visa att han eller hon är med på noterna eller ”hummar” lite för att visa att han eller hon lyssnar och är beredd på en fortsättning från informanten (ibid). I samband med detta vill jag tillägga att de korta svaren från deltagarna kan vara ett exempel på att dessa har kommunikationssvårigheter, min *probing* fungerade relativt bra då jag tyckte att jag fick tillfredställande svar på mina frågor och kunde göra en analys även om en del svar blev korta. Detta är även ett exempel på svar från deltagarna och personalen som kom fram vilket var mer uttömmande och som vid vissa tillfällen blev mer utvecklande vilket ledde till mer fördjupad förståelse av informanterna. Intervjufrågorna förbereddes innan intervjuerna, se bilaga 1 och 2.

Jag fick kontakt med ”Centrum för funktionsnedsatta” genom en bekant som går på den nämnda dagliga verksamheten. Genom hen fick jag kontakt med en personal som introducerade mig för både deltagare och personal som jag kunde intervju. Personalen tillfrågade vilka som kunde tänka sig ställa upp på en intervju på verksamheten och jag sände

iväg en presentation till en personal som förmedlade kontakterna och intervjuerna till mig där jag presenterade syftet med min uppsats och som jag sedan kunde intervju. Deltagarna och personalen som jag intervjuade var inledningsvis deltagare på två kvinnor och två män och två kvinnor och två män från personalen men pga. att intervjuerna inte blev så långa utökade jag antalet intervjuer med deltagare från åtta personer till tolv personer, fem män och tre kvinnor som var deltagare och fyra personal. Åldern på deltagarna som deltog i intervjuerna ligger på mellan 25-46 år och mellan 40-55 år på personalen.

Intervjun med deltagarna tog i snitt fyra minuter och intervjuerna med personalen tog i snitt sex minuter, så sammanlagt har jag inspelat intervjumaterial på ca en timme. Varje intervju har transkriberats och skrivs rent efter varje intervju som jag hade spelat in på min mobiltelefon via röstmemon. ”Fördelar med ljud-och videoinspelningar är att sekvenser kan genomlysas och observeras upprepade gånger och därmed även transkriberas/skrivas ut i detalj” (Fangen & Sellerberg, s. 285). Med hjälp av ljudinspelning kunde jag återge ordagranna citat och inte låta skrivprocessen vara ett störande moment samt att det underlättade transkriberingen (Trost, s. 74) Jag vill även tillägga att jag är medveten om att gester, mimik, betoningar, ironier och kroppsspråk bortföll vid transkriptionen men anser att ljudupptagningarna gav bra grund för att utföra analysen. Då jag gjorde en ljudupptagning kunde jag lägga märke till dessa ändå. Före intervjuerna hade jag införskaffat förkunskaper om verksamheten, vilket ledde till att jag kunde göra mig känd med den och samtidigt vara uppmärksam på vad jag inte kände till. Detta effektiviserade arbetsflödet vilket är viktigt för validiteten. Deltagarnas intervjusvar var fåordiga men innehållsrika, detta kan ev. bero på deltagarnas problematik. ”Personer med autismspektrumtillstånd har ofta svårt att svara på mer öppna frågor och berätta fritt. De berättar antingen väldigt fåordigt eller väldigt omständligt och utelämnar inga detaljer” (www.socialstyrelsen.se).

2.3 Validitet och reliabilitet

I kvalitativa studier är ambitionen att upptäcka kvaliteter, hur något varierar. Det kan vara företeelser, att tolka och förstå innebörder i livsvärlden, att beskriva uppfattningar eller en kultur (Patel & Davidsson, s. 103). Begreppet validitet rör hela forskningsprocessen i kvalitativa studier (ibid) och jag har försökt att beskriva den så utförligt som möjligt genom hela uppsatsen. Jag gör inte anspråk på att det deltagarna säger är det som också sker, men att det de säger är uttryck för hur de väljer att beskriva hur de uppfattar, förstår och beskriver världen när de får frågorna av mig.

Validitet (giltighet) rör frågan om huruvida en eller flera indikatorer som utformats i syfte att mäta ett begrepp verkligen mäter just det begreppet (Bryman, s. 162).

”Reliabilitet (tillförlitlighet) rör frågan om huruvida resultaten blir desamma om undersökningen genomförs på nytt, eller om de påverkas av slumpmässiga eller tillfälliga betingelser” (Bryman, s. 49). Denna definition kommer från kvantitativ naturvetenskaplig forskning. Det är uppenbart inte säkert att intervjupersonerna svarar på samma sätt om de blir intervjuade två år senare. Då kan de ha utvecklats och förändrats. Ifall någon annan skulle intervjua personal och deltagare tror jag att resultaten i princip skulle bli desamma med variationen att en del eventuellt skulle ha gått vidare i livet och bytt sysselsättning eller jobb.

För att öka reliabiliteten, att informanterna pratar om det jag är ute efter, så valde jag att tala om ”självgående” som är ett mera konkret ord istället för autonomi som är abstraktare. Med följdfrågor försäkrade jag mig om att de verkligen svarade på det jag behövde veta något om (jmf Fangen & Sellerberg, s. 264).

I kvalitativ forskning är det viktigt att vara medveten om risken för subjektivitet när det gäller analysen av materialet. Informanternas subjektiva upplevelser och berättelser är det jag är ute efter, men när jag analyserar är det viktigt att jag inte läser in något jag inte har grund för – här är det viktigt att andra personer kan komma fram till samma resultat som jag, att de som läser bedömer mina analyser som rimliga.

Tack vare att jag har lagrat informationen via ljudupptagning kunde jag registrera intervjuerna i efterhand och ta dem i repris för att försäkra mig om att jag har transkriberat allt korrekt (Patel & Davidsson, s. 101). Reliabiliteten i en kvalitativ studie bör ses mot bakgrund av den unika situation som råder vid undersökningstillfället (Bryman, s. 103)

Man måste vara försiktig då man gör en generalisering och i min undersökning kan jag inte uttala mig om alla deltagare som ingår i en daglig verksamhet och inte heller är det säkert att intervjuerna täckt in alla sätt som finns att förstå autonomi på inom verksamhet av detta slag. Kritikerna menar ofta att kvalitativa forskningsresultat är svåra att generalisera utöver den situation i vilken de producerades (Bryman, s. 369). Vissa kritiker menar att det är omöjligt att generalisera kvalitativa resultat till andra miljöer. ”Resultaten från den kvalitativa forskningen ska i stället generaliseras till teori och inte till populationer” (ibid). En kvalitativ analys kan leda fram till en förståelse av ett fenomen och vilka variationer som detta fenomen uppvisar i relation till sin kontext. Generaliseringen kan då eventuellt göras och relation till andra snarlika situationer eller kontexter (Patel & Davidson, s. 106).

3. Analys och resultatredovisning

Nedan kommer endast ett urval citat från intervjuerna exemplifiera de kategoriseringar jag gör, detta dels av utrymmesskäl och dels för att det är den analys av materialet som genererat min data och det är min avsikt att visa läsaren hur det gått till så att datan uppfattas som

tillförlitlig. Jag har gått igenom svaren för personal och deltagare för att hitta likheter och skillnader och samla alla typer av exempel de ger. Detta har underlättat arbetet med att stryka utsagor som inte är relevanta i förhållande till frågeställningarna. T.ex. har jag valt att inte redogöra för alla deltagare eller personals svar i analysen och gå in i detalj på t.ex. exakt hur länge en person har medverkat på verksamheten. Jag har även valt att stryka svar som har tenderat att mynna ut i andra samtalsämnen då jag ansett att exempelvis utsvävningar har frångått de frågor som jag genom intervjuerna velat få svar på och som ska vara relevanta för uppsatsen. Dessutom har jag försökt att ta med svarsalternativ från olika deltagare och personal för att täcka in olika intervjupersoner i arbetet.

Först presenterar jag resultaten från analysen utifrån hur deltagarna har talat om självgående utifrån mina frågor.

3.1 Personalens svar om möjligheten till att vara autonom

Fiktiva namn; Berit, Astrid, Gustav och Arvid.

Lärande av autonomi som något som kan tränas

Två av fyra av handledarna nämner att de arbetar efter en ”trestegsmodell” som presenterats tidigare i uppsatsen. Med denna tycks följa ett sätt att se på autonomi som något som kan ”tränas” fram, se exempel som Berit ger rad 2, 5 och 7 nedan.

Berit - Vi arbetar efter en trestegsmodell på "Centrum för funktionsnedsatta" där man då tränar på, kanske från första början kanske man tittar på diagnosförståelse om man nyligen då är diagnostiserad och sedan utifrån det så gör man en liten sammanfattning på vad personen kan och vad den inte kan och vad man behöver träna på och utifrån det så börjar vi ju då liksom arbeta i vår trestegsmodell. Målet är ju då att man ska komma vidare till kanske då att man börjar på en praktik för att träna på hur det är att vara på en arbetsplats och innan dess så har du ju tränat på kanske att få med sig en lunchlåda, komma fräsch och nyduschat till "Centrum för funktionsvarierade" på morgonen. Allt som har med att fungera i förlängningen på en arbetsplats".(citat 1)

Att förstå sin diagnos tas upp (rad 2) som en viktig start. Sedan handlar det om att personen själv ska få en bild av vad denne kan och inte kan. Något som inte är självklart när man kan ha svårt för mentalisering, det vill säga att tänka om sig själv i olika situationer och förstå i förväg vad som kan förväntas av andra.

För att klara av att vara på en arbetsplats tränar man enligt Berit på en praktikplats. Berit ger också exempel på vad deltagarna tränar på redan i verksamheten och som de har nytta av på

sin praktik:”*få med sig en lunchlåda, komma fräsch och nyduscha*” (rad 8). Berit pekar här ut två olika sfärer som deltagarna måste hantera. Den hemma för att förbereda sig för verksamheten och den att vara på verksamheten. För att veta vad träningen ska börja med kartlägger personalen tillsammans med deltagarna vad de kan och inte kan. Berit talar också om ”diagnosförståelse” (rad 2) men exakt vad det innebär och hur det är kopplat till möjligheten att kartlägga vad man kan och inte kan (rad 4) framkommer inte.

Gustav berättar och ger exempel på hur lärande av autonomi sker inom verksamheten; Gustav berättar om att deltagarna har gruppövningar i social träning vilket även kan ske ute i samhället, som att man går och besöker olika verksamheter eller affärer (rad 2-3). Gustav nämner även att han håller i föreläsningar inom ett område som kallas ”socialt forum”. Han nämner även att han jobbar med föreläsningar.

Gustav- Vi har ju gruppövningar i social träning. Social träning kan ske här i grupp eller i olika gruppövningar vi har. Social träning kan också ske ute i samhället, att man går och besöker olika verksamheter eller i affärer eller i olika sammanhang som vanliga människor möter som ett exempel. Jag jobbar mycket med föreläsningar också, det vi har i socialt forum eftersom jag har pedagogiken i botten så har jag mycket föreläsningar på de bitarna.(Citat 2)

Autonomi som struktur

Astrid - Ett första steg mot en autonom utveckling är att vi som verksamhet bidrar med struktur och tydlighet. På verksamheten har deltagarna tillgång till ett dagsschema som ska öka möjligheten för individen att bli självgående. På schemat kan deltagarna följa sina aktiviteter de har under dagen och på så sätt göra sig oberoende av personalen så att man inte är i behov av stöd i samma utsträckning. Hur väl strukturerad tillvaro man behöver är dock högst individuellt.(citat 3)

Astrid talar om att det är struktur och tydlighet, som deltagarna först måste lära sig och hon ger exempel på vilka hjälpmedel de använder för att skapa struktur.

Arvid nämner att han använder sig av motiverande samtal som en metod för deltagaren att utveckla sig mot rätt håll.

Arvid-Jag använder bl.a. motiverande samtal, MI kallas det då, motivational interview som det kommer av som egentligen är en metod som i första hand används när det är missbruk men som har visat sig fungera i andra sammanhang också. Och tanken med de här motiverande samtalen det är att man ska fokusera på det som är positivt, plocka fram det som är positivt och att det ska bli en drivkraft för att man, ja som en deltagare då ska kunna utvecklas mot rätt håll. (citat 4)

Verksamhetens uppfyllande av målet att utveckla deltagarnas autonomi.

Tre av fyra av personalen anser att verksamheten uppfyller kriteriet för deltagaren att bli autonoma och två av fyra av personalen nämner att andelen deltagare som har gått vidare med studier eller arbete är hög. Arvid säger;

-Det är ju så att det sker ständigt en utveckling för alla deltagare, sedan, takten på den utvecklingen kan vara oerhört varierad. För några människor tar det flera år, för andra människor går det väldigt fort och det handlar litegrann om deltagarens egen reflektion också. Alltså om man själv kan erkänna att t.ex. att det finns ett hinder i tillvaron, att man själv kan erkänna ibland att det finns vissa begränsningar man behöver hjälp med...(citat 5)

Autonomi som något alla lär sig automatiskt och genom kontakt med andra.

Att var självgående framträder som ett fenomen som människor utvecklar av sig själva bara genom att vara med varandra. En av personalen berättar:” jag skulle vilja säga att det sker en utveckling för alla människor, det gör det, därför att man lär sig någonting hela tiden i det dagliga mötet med andra människor”(Arvid, citat 6).

Arbetsmetoderna som sätt att lära sig att bli autonom.

Personalen berättar om arbetssätten de jobbar efter och att de ska leda till att deltagaren lär sig att bli självgående. Arvid ger ett exempel på detta;

-Ja, allt arbete som vi gör på en daglig verksamhet ska egentligen i förlängningen leda till att personer blir autonoma. Så vi arbetar för vår egen arbetslöshet kan man säga. Ju fler vi får in, ju fler ska vi få ut...Så att så många som möjligt, eller helst så är det ju i en dröm att alla ska bli självgående. I den praktiska verkligheten så är det att man ska nå så många som överhuvudtaget är möjligt.(citat 7)

Utifrån forskningen om personer med en neuropsykiatrisk funktionsvariation förstår vi att det kan vara en utmaning för personalen att stötta deltagarna.

3.2 Deltagarnas svar om möjligheten att vara autonom

Fiktiva namn; Johan, Stefan, Johannes, Sara, Mona, Niklas, Peter och Anna.

Personerna i intervjun har olika åldrar, kön, bakgrunder och diagnoser inom autismspektrumet. De har deltagit i verksamheten olika länge och de gör en valfri inledning och presentation av sig själv.

Nedan presenterar jag analysen och de kategorier som den resulterat i som i huvudsak givits namn som ligger nära informanternas sätt att formulera sig.

Att vara social och behöva andra-som autonom.

I princip alla deltagare ansåg att de får hjälp med att lära sig att bli självgående på verksamheten. Deltagarna berättar om sin väg till självgående som en fråga att kunna vara social och beroende av andra. Motsatsen verkar vara just isolering. Självgående är i deras berättelse sålunda inte bara detsamma som att klara saker helt ensam, att klara saker själv. Ibland handlar det om att kunna ta hjälp av andra, eller att kunna vara med andra, eftersom det krävs, exempelvis för att arbeta och få en inkomst. Att kunna vara med andra blir därför en viktig förmåga. På samma sätt blir det viktigt för att kunna fråga om något i affären eller vad kakorna innehåller.

Peter-Ja, det kan ju vara allt från att gå i affärer liksom och fråga om storlek eller gå på caféer liksom och fråga vad kaffet innehåller eller kakorna. Just sådana grejer som gör att jag känner mig mer självgående.(citat 8)

Uttryck som ”social träning” förekommer och två av deltagarna talar just om social träning som något man får när man är med i den dagliga verksamheten och att de på så sätt lär sig att bli självgående. En beskriver det som en form av ”inlindad” verksamhet och ger bilden av att isolering utan socialt liv och det framträder som motsatsen av att vara självgående, se citat 2, rad 2-6 nedan.

Stefan-Jo, då har vi ju det exemplet med att tack vare ”/.../ sedan är det ju mer inlindad social träning i den dagliga verksamheten där det inte är liksom. Ja, den är ju inlindad i allting som sociala aktiviteter, spela spel osv., vilket ju har utökat mängden folk som jag känner, vilket gör att jag även har blivit aktiv i mitt sociala liv, vilket jag var dålig på innan. Jag blev väldigt lätt isolerad.” (citat 9)

Peter-Det kan ju variera lite från dag till dag. T.ex. det här ”Musikcentrumprojektet” där känner jag liksom att jag utvecklas mer och mer i det sociala.(citat 10)

Deltagarna berättar att det kan vara viktigt att få råd och handledning för att sedan kunna göra något själv. Det tycks vara så att ”beroendet” av andra människor inte hindrar autonomi utan snarare möjliggör det. Se Sara och Niklas nedan.

Sara-Det är att man alltid har någon att vända sig till ifall det är någonting som man behöver hjälp med eller råd, så att man kommer själv vidare med egna, egna, vad heter det, uppgifter och också att man får hjälp med praktik och vad heter det, och hjälp över att reflektera över vad man gör under dagen, det är en stor del av det hela också (citat 11)

Niklas-Så det har ju gått framåt med det så, ja, det är ju alltså en start, som jag redan sagt men det är ju mycket så det är, man behöver en start och de hjälper ju mig att hitta starten här och sedan så pushar man ju vidare på från det och om man behöver hjälp där så finns det personalen på praktiken jag är just nu i alla fall..och hjälper till.(citat 12)

Att kunna klara arbetsmoment och ”olika bitar”.

Att lära sig ett arbete, eller bara vissa arbetsmoment, kopplar deltagarna ihop med att vara självgående, även om det sker med hjälp av andra. Stefan säger;

Stefan-(...) alltså vissa arbetsmoment eller väldigt många bitar var jag redan självgående i. Men det var helt klart mycket hjälp på och både rådgivning och hjälp med de här specifika bitarna som jag hade problem med. (citat 13)

Självgående som något man tränar sig till.

När deltagarna talar om vad verksamheten specifikt ger så använder de ordet ”träning”, Peter säger att han blir självgående ”genom olika aktiviteter som friskvård t.ex., promenader och träning i det sociala ”och Stefan berättar på rad 4:

Stefan- Första perioden så var jag, var det väl mest sådan träning och då handlade det mest och framförallt om att lära mig att själv söka jobb eftersom jag saknade den förmågan. Jag bara läste platsannonserna och så sorterade jag bort mig själv. (citat 14)

Självgående som att kunna lämna hemmet

Ytterligare ett sätt att lära sig att bli självgående är att två av åtta deltagare känner att de kommer hemifrån.

Autonomi som att själv kunna skapa en struktur

Övriga aspekter på att lära sig att bli självgående som deltagarna nämner är att en av dem nämner att han får lära sig framförhållning och planering, en annan nämner jobsök, en annan ökat självförtroende, en annan att skapa struktur och en annan stöd. Det tycks vara så att deltagarna först får hjälp att skapa struktur, om de behöver det, sedan får de lära sig att själv skapa strukturer för det de ska göra.

Autonomi som att ha ett jobb och en inkomst

En person nämner att han tack vare ”Centrum för funktionsnedsatta” har fått jobb.

Att vara självgående är något som krävs för att fungera i samhället.

Johannes- Att bli självgående för mig betyder helt enkelt att man klarar de kraven som samhället idag ställer på dig; att du ska jobba, kunna försörja dig själv och ja, må bra ju.(citat 15)

Att vara självgående ger bättre självkänsla

En deltagare ger exempel på att vara självgående ger mer självkänsla.

Niklas/-..Det är lite att hitta lite självkänsla och komma ut här mer i världen än vad man har gjort hittills./ (citat 16)

Den personliga upplevelsen av att vara självgående

På verksamheten är aktiviteterna inordnade under ett schema som deltagarna kan följa som ett led i att kunna handla mer självgående.

Anna-Självgående för mig innebär att jag klarar av att göra de olika aktiviteterna själv och att jag kommer på att jag ska göra dem själv också, att ingen behöver ge mig förslag på att jag ska behöva göra ditt eller datt, utan du kan göra det själv liksom. (citat 17)

Anna-Mina mål är att jag ska kunna må bättre och att det ska kunna vara meningsfullt att vara här under den tiden jag är här och ja, att jag ska ja, jag ska göra så att jag kan göra andra grejjer.(Citat 18)

Deltagande som uttryck för autonomi

Hur mycket och i vad deltagarna deltar i för delar av verksamheten varierar från individ till individ. Vissa har varit ute på en annan sysselsättning för att sedan vara tillbaka i verksamheten.

3.3 Jämförelse av variationerna av förståelse av autonomi/självgående

Personalen pratar om ”metoden”, den s.k. trestegsmodellen, något som deltagarna inte gör och tar till skillnad från deltagarna upp flera kognitiva förmågor och diagnos. Personalen tar dessutom upp vikten av att öva på att urskilja vad man kan och inte kan. Det är viktigt för att kunna undvika att man försätter sig i situationer man inte klarar av eller för att kunna be om hjälp eller stöd. Personalen visar större detaljförståelse för vad olika utmaningar innebär, till exempel att arbete kräver förmåga att förbereda sig hemma. Det är två sfärer som kopplas ihop. Detta talar inte deltagarna om. Både deltagarna och personalen talar om struktur och hur viktigt det är. Både personal och deltagare kopplar ihop hjälpmedel som bildscheman som

något som underlättar att vara självgående i verksamheten samt att de talar om social träning. Personalen ger exempel på var detta kan ske vilket deltagarna inte gör.

I min uppsats har jag kommit fram till att hur deltagare och personal pratar om autonomi uppvisar likheter. Detta beror kanske delvis på den gemensamma plattformen och beskrivningen av verksamheten som ligger till grund för deltagare och personal.

De som har en neuropsykiatrisk funktionsvariation har ofta svårigheter med planering och organisation men dagschemat som finns på verksamheten underlättar för deltagarna att få rutin.

3.4 Hur resultaten svarar på forskningsfrågorna

Fråga 1. Hur pratar deltagarna om stödet för att bli mer autonoma och självgående?

De pratar om flera olika sätt som de får stöd på och de talar om hur de förändrats sedan de började verksamheten. Det är möjligt att dra slutsatsen att deltagarna lärt sig ”institutionens språk”, att deras självbild färgats in av hur verksamheten talar om dem och stöttar dem. I en mening formas deras subjekt av verksamheten, men samtidigt är det tydligt att de drar nytta av detta och utvecklas av att anta de perspektiv på autonomi som finns i verksamheten. Deltagarna pratar om stödet som något som fungerar och som utvecklat dem. De gör kopplingar mellan olika stöd, som att spela spel som en slags social träning, som de kan ha nytta av på sin praktikplats.

2. Hur pratar personalen om stöd till deltagarna för att de ska bli mer autonoma och självgående?

De pratar om flera olika sätt att både vara autonom och vägar att bli det på. De pratar om metoderna och arbetssätten de använder som en väg till ökad grad av självgående och det finns likheter mellan hur de talar och hur den modell de använder är beskriven i dokument. De talar om ”träning” i olika avseenden som att träna på att vara på en praktikplats och om ”social träning”.

3. Delar personal och deltagare samma uppfattningar om autonomi eller skiljer de sig åt?

Personalen pratar om den s.k. trestegsmodellen och motiverande samtal, sådana namn på metoder för att utveckla autonomi nämner inte deltagarna. Personalen tar till skillnad från deltagarna upp diagnoser. Personalen tar även upp vikten av olika kognitiva förmågor, som att öva på att urskilja vad man kan och inte kan. Detta gör inte deltagarna. Att kunna urskilja vad man kan och inte kan är nödvändigt för att kunna be om hjälp i tid eller för att undvika att försätta sig i situationer man inte klarar av samt för att veta vad man behöver träna på och vad man inte behöver träna på. Personalen visar en detaljförståelse för vad olika utmaningar

innebär, till exempel att arbete kräver förmåga att förbereda sig hemma och som visar sig vara två sfärer som kopplas ihop, motsvarande detaljer och hopkopplingar tar inte deltagarna upp. Både deltagarna och personalen talar om struktur och hur viktigt det är och de kopplar ihop hjälpmedel som bildscheman som något som underlättar att vara självgående i verksamheten och social träning där personalen ger exempel på var detta kan ske vilket deltagarna inte gör.

4. På vilka sätt tycks sätten att tala om att vara självgående bidra till att förutsättningarna för autonomi stärks?

Ett sätt som personalen pratar om är motiverande samtal som ska bidra till att fokusera på det som är positivt.

4. Diskussion och förslag till fortsatt forskning

Att lära sig klara sig själv gör de flesta utan att tänka på det. När man flyttar hemifrån kan man redan laga en hel del mat, sköta sina räkningar och sitt jobb. Så är det dock inte för alla. För dessa finns verksamheter som "Centrum för funktionsnedsatta" och här verkar många ta stora kliv i sin utveckling och lämnar verksamheten för jobb. Det blev viktigt att ta reda på hur man förstår vad autonomi, klara sig själv, vara självgående förstås inom verksamheten eftersom konceptualiseringen av autonomi tycks vara sammansatt och bred. Deltagarna och personalen delar förståelsen, men skiljer sig också något, vilket är rimligt dels med tanke på deltagarnas funktionsnedsättningar och dels med tanke på att personalen är just personal som förväntas se på sitt arbete i mer tekniska termer i form av metoder, verktyg och speciellt yrkesspråk. Medan verksamheten inte framträder som ett arbete för deltagarna, utan mer som en del av livet, men en speciell sådan. Verksamheten framträder som en trygg plats där man inte behöver leva upp till alla vanliga krav utan kan få "träna" sig. Detta tycks leda till en framgångsrik verksamhet där personal och deltagare samarbetar och deltagarna gör framsteg. Trestegsmodellen tycks inte stoppa in deltagarna i standardiserade fack, utan modellen är öppen för den individuella variationen mellan deltagarna.

Holmqvist säger exempelvis om lärande: "Ett lärande syftar till att utveckla nya insikter, förmågor och kompetenser" (Holmqvist, s. 101). Men mycket lärande som sker i vardagen har inte ett syfte. Det sker i förbigående. Å andra sidan, som jag kommer att visa nedan, så har den dagliga verksamheten i uppdrag att just vara en verksamhet där deltagarna ska utveckla förmågor och kompetenser som ökar deras oberoende och autonomi. Det gör att verksamheten måste vända på det som vanligen gäller. De måste kanske träna och använda psykoedukativa insatser för sådant som andra lär sig i förbigående och vice versa.

Den sammantagna bilden är att sättet att förstå autonomi och självgående färgas av verksamheten, det vill säga deltagarna talar till stora delar på det sätt verksamheten beskrivs

officiellt och på det sätt som personalen talar. Det finns också ett mönster bland deltagarna där sättet man talar verkar samvariera med hur stora svårigheter deltagarna har. Detta är dock inget jag valt att lyfta fram med hänsyn till mina informanternas integritet. – Mycket tyder på att den dagliga verksamheten är en institution där deltagarna lär sig tänka om sig själva och andra, något de inte alltid gör automatiskt på konstruktiva sätt på grund av sin funktionsvariation. Även om sättet de tänker i hög grad är detsamma som institutionens, så verkar det fungera som psykoedukativ metod tillsammans med andra tekniker som att visuellt stöd kan hjälpa till att föra in struktur, rutin och sekvens som många personer med autism behöver för att klara sina dagliga sysselsättningar. Det fanns en deltagare som ansåg att han redan var självgående på olika sätt och alla andra deltagare ansåg att de får hjälpmedel att bli självgående fast de måste lära sig det samt få stöd i att bli autonom och att variera sig inom olika verksamheter kan vara ett uttryck för autonomi och självbestämmande.

Autonomi är komplext och inte utforskat i särskild hög grad. Langfred & Rockmann (2016, s.649) skriver att ”The resultant tension between the pressure to grant autonomy (the “push”) and the pressure to retain control (the “pull”) has been relatively unexplored empirically and undeveloped conceptually”. Det som slagit mig när jag analyserat materialet är att Karasek och Theorells (1990) så kallade krav-kontroll modell kan vara användbar för att analysera autonomi i relation till autism (www.stressforskning.su.se). Detta handlar om stressforskning och är inte en lärandemodell. Med autism följer ofta en rad andra hälsoproblem, oro, ångest, sociala fobier, huvudvärk, magproblem etc. Det kan vara så att samsjukligheten uppstår därför att personer med autism utsätts för större krav än de har resurser att hantera och detta tenderar att skapa ohälsa. Krav-kontroll-stöd modellen tycks vara i linje med de metoder som personalen beskriver och med bilden av verksamheten som deltagarna ger. Verksamhetens lyhörddhet för vad som är lagom krav och stöd tycks vara viktigt. Men detta återstår att studera.

Förslag till fortsatt forskning är att göra ytterligare studier om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och livslångt lärande, eller pedagogiska modeller för utveckling av autonomi eller deltagande i dagliga verksamheter och att också studera hur det går till i de pedagogiska praktikerna som verksamheten skapar, det vill säga etnografiska studier eller studier av ”natural settings” för att få så kallad naturally-occurring-data. Sådant material skulle kunna analyseras ur ett diskursanalytiskt perspektiv eller som pedagogiska praktiker som ger människor styrka och självkänsla, ”empowering practises” (jmf Jingree & Finlay, 2008).

Referenser

Tryckta källor

Bjerg, Jens, (2002); *Pedagogik: en grundbok*. Stockholm: Liber.

Brinkkjær, Ulf & Høyen, Marianne, (2013); *Vetenskapsteori för lärarstudenter*, Lund: Studentlitteratur AB.

Bryman, Alan, (2011); *Samhällsvetenskapliga metoder*, Malmö, Liber AB.

Candice, Southall M. & Gast, David L., (2011); *Self-management procedures: A comparison across the autism spectrum*, Education and training in autism and developmental disabilities, Vol. 46, No. 2.

Carlsson, Thomas & Nilsson, Ann, (2009); *Social dokumentation- ett steg till*, Mölnlycke, Elanders.

Eaves, Linda C. & Ho, Helena H., (2007); *Young adult outcome of autism spectrum disorders*, Vancouver, Springer science + Business Media.

Fejes, Andreas & Thornberg, Robert, (2015); *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.

Fangen, Katrine & Sellerberg, Ann-Mari (red.) (2011); *Många möjliga metoder*, Lund: Studentlitteratur AB.

Granberg, Otto (2004); *Lära eller läras. Om kompetens och utbildningsplanering i arbetslivet*, Lund: Studentlitteratur.

Holmqvist, Mona (red.) (2004); *En främmande värld, om lärande och autism*. Lund: Studentlitteratur AB.

Just, Marcel Adam, Keller Timothy A., MalaveVicente L., Kana, Rajesh K., Varma, Sashank (2012); *Autism as a neural systems disorder: A theory of frontal-posterior underconnectivity*,

Illeris, Knud (2007); *Lärande*, Lund, Studentlitteratur AB, ISBN: 978-91-44-01781-5.

Jingree, T. & Finlay, W, (2008); "You can do it...it's theory rather than practice": staff use of the practice(principal rhetorical device in talk on empowering people with learning disabilities).Discourse & society. 19(6), 705-726.

Karasek, Robert & Theorell, Töres (1990); *Health work*, New York, Basic Book.

- (Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009); *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur AB, Lund, ISBN: 978-91-44-05598-5).
- Langfred, Claus W. & Rockmann, Kevin W., (2016); *The push and pull of autonomy: The tension between individual autonomy and organizational control in knowledge work*, Fairfax, Sage, Vol. 41 (5) 629-657.
- Larsson, Staffan (2011); *Kvalitativ analys – exemplet fenomenografi*, Linköping, ISBN: 91-44-24331-6.
- Liu, Yanni, Cherkassky, Vladimir L., Minshew, Nancy J. & Just, Marcel Adam (2011); *Autism of lower-level perception from global processing in autism: Evidence from brain activation and functional connectivity*, Neuropsychologia.
- Marton, Ference, Dahlgren, Lars Owe, Svensson, Lennart & Säljö, Roger (1977); *Inläring och omvärldsuppfattning*, Stockholm, Almqvist & Wiksell Förlag AB, ISBN: 91-20-04887-4.
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2003); *Forskningsmetodikens grunder, att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Studentlitteratur, Lund, ISBN: 91-44-02288-3.
- Sjölund, Anna, Jahn, Cajsa, Lindgren, Ann & Reuterswärd, Malin, (2017); *Autism och ADHD i skolan*, ISBN: 9789127819047.
- Trost, Jan, (2010); *Kvalitativa intervjuer*, Studentlitteratur AB, Lund, ISBN: 978-91-44-06216-7.
- Vetenskapsrådet, (2004); *Vad är god forskningssed ? Synpunkter, riktlinjer och exempel*”, Gustavsson, Bengt, Hermerén, Göran & Petersson, Bo, Printfabriken, Stockholm, ISBN: 91-7303-062-9. Hämtat 2017-11-14.
- Vetenskapsrådet, *God forskningssed*, (2011), ISBN: 978-91-7307-189-5. Hämtat 2017-11-07.

Internetkällor

- <http://eds.a.ebscohost.com.ludwig.lub.lu.se/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=b15d417b-6ab3-41a3-9b09-5ee482323d01@sessionmgr4009>. *Learning through seeing and doing. Visual supports for children with autism*. Rao, Sheila M, Gagie, Brenda (2006). Teaching exceptional children, Vol. 38, Issue 6, p.26-33. Hämtat 2018-01-24.
- [www.habilitering.se/funktionshindersguiden/hjalpmedel#Appar som hjälpmedel](http://www.habilitering.se/funktionshindersguiden/hjalpmedel#Appar%20som%20hjalpmedel). Hämtat 2017-11-23.
- www.attention.se/npf/aspergers-syndrom/. Hämtat 2017-11-20.

www.autism.se, Autism och Asperger förbundet, LSS. Hämtat 2017-10-31.

http://www.autism.se/autismspecifik_kompetens. Hämtat 2018-02-27.

www.bastad.se/wp-content/uploads/2016/10/Kriterier-för-personkrets-1-LSS-110329-1.pdf.
Båstads kommun; *Kriterier för personkrets 1 enligt 1 § LSS, Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade*. Hämtat 2017-10-31.

www.codex.vr.se, Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Elanders Gotab, ISBN: 91-7303-008-4. Hämtat 2017-11-14.

www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2000/03/prop.-1999200079/.
Regeringskansliet, *Från patient till medborgare - en nationell handlingsplan för handikappolitiken*. Hämtat 2017-11-13.

<http://www.regeringen.se/regeringens-politik/demokrati-och-manskliga-rattigheter/fakta-om-manskliga-rattigheter/medborgerliga-och-politiska-rattigheter/>. Hämtat 2018-02-26.

<http://www.regeringen.se/sa-styrs-sverige/det-demokratiska-systemet-i-sverige/grundlaggande-fri--och-rattigheter/>. Hämtat 2018-02-26.

www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1993387-om-stod-och-service-till-vissa_sfs-1993-387. Sveriges riksdag; *Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade*. Hämtat 2017-10-31.

<http://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/demokrati/>. Hämtat 2018-02-26.

www.socialstyrelsen.se/publikationer. Socialstyrelsen, *Dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM, och LSS – Socialstyrelsens författningssamling*, SOSFS, (2014:5) Hämtat 2017-11-07.

www.socialstyrelsen.se/publikationer2007/2007-114-49/documents/2007-114-49_200711429.pdf. Hämtat 2017-11-21.

<http://www.vaggeryd.se/omsorg-och-hjalp/funktionsnedsattning/daglig-verksamhet-arbete-och-sysselsattning.html>. Hämtat 2018-02-19.

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3341852/>. Hämtat 2018-03-12.

<https://www.specialnest.se/landsting/psykiatrin-forandrar-synen-pa-autism-och-adhd>. Hämtat 2018-03-12.

<http://habilitering.se/om-autism/diagnoskriterier-i-icd-10>. Hämtat 2018-03-12.

<http://www.lul.se/sv/Kampanjwebbar/Infoteket/Funktionsnedsattningar/Neuropsykiatriska-funktionsnedsattningar/Vad-ar-neuropsykiatrisk-funktionsnedsattning/>. Hämtat 2018-03-13.

<https://svenska.se>. Hämtat 2018-03-26.

<http://habilitering.se/autismforum/forskning>. Hämtat 2018-03-27.

<http://habilitering.se/autismforum/om-diagnoser/teorier-om-annorlunda-tankande/exekutiva-funktioner>. Hämtat 2018-04-03.

<http://habilitering.se/autismforum/om-diagnoser/teorier-om-annorlunda-tankande/central-koherens>. Hämtat 2018-04-03.

<https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17953/2010-3-8.pdf>. Hämtat 2018-04-10.

https://www.stressforskning.su.se/polopoly_fs/1.117885.1357820953!/menu/standard/file/Arbetsorganisation%20och%20h%C3%A4lsa.pdf. Hämtat 2018-05-23

Bilaga 1

Hej! Mitt namn är Amalia och jag ska skriva en kandidatuppsats i pedagogik vid Lunds Universitet. Den här studien vänder sig till personer med en neuropsykiatrisk funktionsvariation (såsom aspergers och autism) och syftet med studien är att bidra med kunskaper om hur utveckling av autonomi kan förstås och stödjas ur ett pedagogiskt perspektiv. Intervjuns längd kan variera beroende på hur mycket som kommer fram och man får vara anonym och närsomhelst kan intervjun avbrytas.

Frågor

Introduktion

Kan du berätta lite om dig själv?

Hur länge har du deltagit i verksamheten Jack? /Hur länge deltog du på verksamheten Jack?

Frågor om autonomitet

Får du stöd till att lära dig bli självgående/autonom? /Fick du stöd till att lära dig bli självgående?

Hur stödjer den dagliga verksamheten dig med att bli självgående? /Hur stödde den dagliga verksamheten dig till att bli självgående?

Hur ser det här stödet ut? /Hur såg det stödet ut?

Vad betyder det för dig att få stöd till att lära dig att bli självgående? /Vad betydde det för dig att få stöd till att lära dig att bli självgående?

Kan du berätta lite mer?

Hur menar du?

Är det alltid såhär?

Framtid

Vilket eller vilka mål har du som deltagare med den dagliga verksamheten? /Vilket eller vilka mål hade du som deltagare med den dagliga verksamheten?

Övrigt

Har du något att tillägga?

Bilaga 2

Hej! Mitt namn är Amalia och jag ska skriva en kandidatuppsats i pedagogik vid Lunds Universitet. Syftet med studien är att jag ämnar bidra med kunskaper om hur utveckling av autonomi kan förstås och stödjas. Det sker genom att jag undersöker hur en daglig verksamhet med inriktning mot personer med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning fungerar. Jag vill undersöka hur deltagare på en daglig verksamhet utvecklas till autonoma personer för att ta steget vidare ut från den dagliga verksamheten ut till t.ex. ett jobb. Och jag vill även intervjua personal från den dagliga verksamheten och se hur deras stöd bidrar till deltagaren att bli autonom. Intervjuns längd kan variera beroende på hur mycket som kommer fram och man får vara anonym och närsomhelst kan intervjun avbrytas.

Frågor till personal

Introduktion

Vad har du för arbetsroll?

Arbetsmetoder

Vilka stöd av arbetssätt använder du för deltagarna?

Är dessa arbetssätt en metod som ska leda till att deltagaren lär sig bli självgående?

Mål

Vilket eller vilka mål har du som personal med den dagliga verksamheten?

Autonomitet

Vad betyder det att lära sig att vara självgående för en individ?

Vad säger arbetsmetoderna om att lära sig att bli autonom för en deltagare?

Uppfyller verksamheten målet av att bli autonom för deltagaren?

Övrigt

Har du något att tillägga?